

Šventės, progos miesto bendradarbių kultūroje. Vilniaus ir Sofijos atvejai

IRMA ŠIDIŠKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, 01108 Vilnius

El. paštas irma.sidiskiene@istorija.lt

Straipsnyje siekiama palyginti vilniečių ir Sofijos gyventojų kultūros išraiškas bendradarbių bendrijose ir atskleisti sovietmečio ir dabartinių švenčių vietą jų aplinkoje; kaip bendradarbių aplinkoje pasireiškia darbuotojo asmeninės progos (apimančios jo gyvenimo įvykius, susijusius su darbine veikla – pirmas atlyginimas, darbinio stažo pažymėjimas, išėjimas į pensiją ir pan. – bei šeiminiu gyvenimu – gimtadieniai, vedybos, laidotuvės) ir oficialiosios šventės (valstybinės, įvairios svarbių įvykių progos, religinės ir kitos visuomenei reikšmingos šventės).

Remiantis lauko tyrimais palyginta vilniečių ir Sofijos gyventojų kultūrinės aplinkos išraiška bendradarbių susijimuose ir nustatytas skirtingas kolegų dėmesys darbuotojo šeiminio gyvenimo ciklo progoms, ypač laidotuvėms. Iš oficialiųjų švenčių bulgarai, skirtingai nei lietuviai, sovietmečiu šventė kelias nacionalines šventes, ir tai, matyt, lėmė dabartiniu metu oficialiųjų švenčių didesnę populiarumą tarp Sofijos bendradarbių nei vilniečių.

Raktažodžiai: asmeninės šventės ir progos, oficialiosios šventės, bendradarbių laisvalaikis, miestiečių bendrijos, Sofija, Vilnius

IVADAS

Miesto gyventojų švenčių, ritualų su bendradarbiais tyrimai buvo pradėti dirbant prie projekto „Socialinė sąveika ir kultūrinė raiška mieste: laisvalaikis, šventės, ritualai. 2012–2016“, juos papildė pradėtas projektas „Šiuolaikinės šventės Bulgarijoje ir Lietuvoje – nuo tradicinės kultūros iki postmodernių transformacijų. 2014–2016“. Šis projektas leido palyginti Sofijos ir Vilniaus bendradarbių laisvalaikį per šventes ar kitomis progomis. Lyginamaisiais tyrimais tikimės paaiškinti bendradarbių laisvalaikio panašumą ir skirtumus, geriau suprasti realijas skirtinguose nacionaliniuose kontekstuose.

Kiekviena atskira organizacija puoselėja savitą kultūrą, kuri palaikoma, perkuriama bei tvirtinama darbuotojų formaliais ir neformaliais socialiniais santykiais, tačiau jai turi įtakos ir platesnė kultūrinė aplinka, kurioje veikia organizacija. Manytume, jog

bendradarbių socialinis ir kultūrinis kontekstas pasireiškia būtent neformalių susibūrimų metu arba laisvalaikiu, kada bendradarbiai gali laisviau bendrauti, švęsti / paminėti sau įprastas šventes. Straipsnyje į šventes žiūriu kaip į progą kolektyvui susiburti, kartu išreikšti kolektyvinį (pilietinį, etninį, profesinį ar kitą) tapatumą, megzti ar stiprinti socialinius ryšius kolektyve.

Tiriamuosius miestus sieja tai, jog jie yra atskirų šalių, patyrusių sovietmetį / komunistinį režimą, sostinės. Tam tikra prasme šiuose miestuose dirbantys žmonės, organizacijos susidūrė su panašiomis politinėmis, ekonominėmis permainomis, yra veikiamos panašių globalių procesų. Norėdami palyginti vilniečių ir Sofijos gyventojų laisvalaikį bendradarbių bendrijose (terminus žr. plačiau [28]), analizuosime įvairių švenčių, progų šventimą / paminėjimą su bendradarbiais. Šventimas čia suvokiamas kaip sveikinimas vienas kito tam tikra proga (žodžiu, raštu), neretai kartu rengiamos vaišės (kuklios ar iškilmingos). Tam tikrais atvejais asmenims yra teikiamos dovanos / finansinė ar kitokia parama. Tyrimo uždavinys – atskleisti asmeninių ir oficialiųjų švenčių raišką bendradarbių aplinkoje sovietmečiu ir dabar.

Bendradarbių švenčiamų švenčių Lietuvoje tematika iš dalies siejasi su miestu, taip pat sovietmečiu naujai diegtų švenčių tyrimais. Apie jas yra rašę etnologai, vieni tyrinėję šventinį kalendorių ([18–20]; 22; 23; plačiau žr.: [11]), kiti aptarę atskiras šventes [14; 21; 22; 24; 25; 29; 30] ir jų šventimą šeimoje [12]. Šio tyrimo tematikai svarbūs darbai, kuriuose aptartos įvairių institucijų palaikytos ir kurtos šventės, jų populiarumas tarp gyventojų [18; 19] ar kiti aspektai [11]. Su bendradarbiais švenčiamų švenčių tyrimus pradėjo Irma Šidiškienė, analizavusi bendradarbių laisvalaikį. Pirmajame straipsnyje nagrinėta bendradarbių bendrijų laisvalaikio problematika, aptarti pagrindiniai terminai, teorinės priegios [28], kituose straipsniuose daugiau dėmesio buvo skirta profesinėms dienoms, t. y. jų konstravimui (datos-idėjos, modernios šventės struktūros) [27] bei įsivertinimui [26]. Sovietmečiu bendradarbių dalyvavimas švenčiant valstybines ar kitas oficialias naujas šventes dažniausiai buvo privalomas, tačiau kai kurias tokias šventes ar progas bendradarbiai šventė ir neformaliuose susibūrimuose, pvz., Kovo 8-ąją [29, 228].

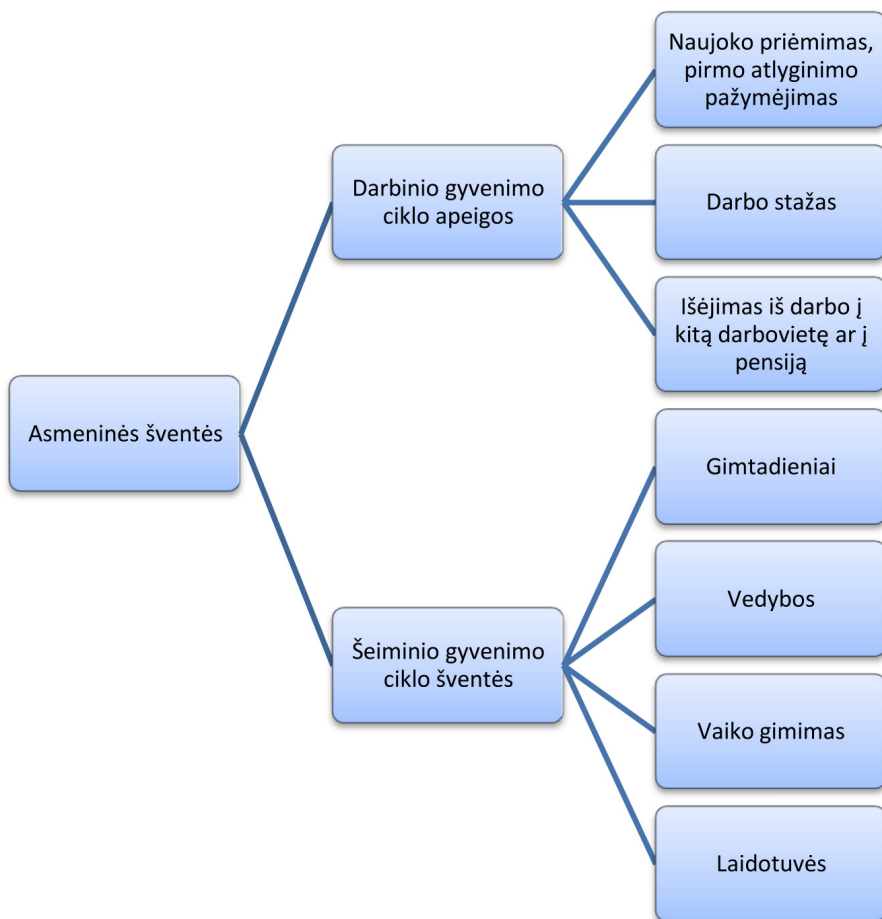
Lyginamiesiems tyrimams yra svarbūs Bulgarijoje atlikti panašūs darbai. Ivanka Petrova (Bulgarijos mokslų akademija) paskelbė darbuotojų švenčių tyrimus (daugiausia bulgarų ir vokiečių kalbomis), kurie buvo atliekami privačiose Sofijos kompanijose (2001) [15], turizmo paslaugų įmonėse Belogračiko mieste (2015) [16]. Lyginamųjų Bulgarijos ir Lietuvos bendradarbių švenčių tyrimų iki šiol nebuvo, tačiau reikia paminėti Dalios Senvaitytės lyginamąjį kolektyvinio tapatumo tyrimą. Remiantis 2010 m. Sofijos, Plovdivo universitetų (apklausta po 50 pirmo kurso studentų) ir Kauno VDU pirmakursių studentų anketine apklausa, buvo palyginti švenčių šventimo įpročiai [20], tačiau tai neatspindi bendradarbių bendrijose švenčiamų švenčių ir minimų progų.

Sovietmečio kultūrinės politikos rezultatai buvo matomi ne tik sovietmečio pabaigoje, jie jaučiami ir dabar, todėl svarbu pažvelgti, kaip į diegiamas naujoviškas šeimos šventes buvo įtraukiami ir bendradarbiai. Sovietmečio metodiniai ir propagandiniai leidiniai apie kalendorinių švenčių šventimą išsamiai nagrinėti Rasos Paukštytės-Šaknienės straipsnyje, kuriame autorė siekė nustatyti sovietmečio ideologų numatytą šių švenčių vietą šeimoje [11]. Šiame straipsnyje tyrimą pakreipsime kitu aspektu: apžvelgsime, kaip sovietinė valdžia metodiniais nurodymais siekė žmogaus gyvenimo ciklo apeigas padaryti labiau viešas. Žmogaus gyvenimo ciklo šventėms skirtuose metodiniuose nurodymuose darbo kolektyvai agituoti aktyviai įsitraukti į įvairius renginius, kartu ir šeimos

šventes. Šią medžiagą parengė ir paskelbė Respublikinis kultūros švietimo darbo mokslinis metodinis kabinetas (vėliau – Liaudies tradicijų taryba) [2–9; 13] 7-ajame dešimtmetyje leistose knygelėse [2; 4; 5; 13] ir paskutinėje knygoje *Civilinės apeigos* (1979) [3; 6–9]. Bulgarijoje sovietmečiu nusistovėjusi šventimo tvarka apibendrinta Diljanos Ivanovos (2015) [10] straipsnyje, nors lieka neaišku, kurios iš minimų švenčių buvo švenčiamos su bendradarbiais.

Mano atliktas lauko tyrimas Sofijoje yra tik pirmas žingsnis tolesnių tyrimų perspektyvoje. Šių ir vilniečių duomenų palyginimas atskleidė ryškesnį Sofijos bendradarbių socialinį ir kultūrinį savitumą. Tiek Vilniuje, tiek vėliau Sofijoje pusiau struktūruotu būdu apklausti skirtingo amžiaus žmonės (Vilniuje g. 1934–1986 m.; Sofijoje g. 1950–1990 m.) pateikė duomenų apie sovietmetį ir dabartį. Sofijoje apklausti tik atsitiktiniai respondentai, o Vilniuje – ir atsitiktiniai, ir pažįstami vilniečiai, tad darbuotojų profilis buvo labai įvairus (darbininkai, vadovai, verslo, inteligentijos atstovai ir pan.) (1). Respondentų buvo klausiama apie mano įvardytas konkrečias šventes (2), ar švenčia jas su bendradarbiais ir kaip, aiškinamasi, kokios švenčiamos šventės dar nepamintotos. Klausta apie įvairias šventes, progas, t. y. ne tik etnologų įvardytas kaip dažniausiai švenčiamas [18, 81], bet ir naujas, stebint darbuotojų elgseną autorės aplinkoje bei atlikus bandomąją apklausą. Pagal pobūdį (3) sąlyginai jas suskirsčiau į dvi grupes: asmenines (4) ir oficialiąsias (5). Asmeninės šventės yra skirtos paminėti įvykius, susijusius su konkrečiu darbuotoju, o oficialiosios – bendros visai visuomenei (ar didesnei jos daliai). Asmenines, remdamasi žmogaus gyvenimo ciklo ritualų teorija, suskirsčiau dar į dvi grupes: vienas labiau susijusias su darbiniais įvykiais, kitas – su šeiminiiais. Pirmosios – žmogaus darbinio gyvenimo ciklo – apeigos apima šiuos statuso pokyčius: naujoko priėmimo į darbą ar darbuotojo pirmo atlyginimo, darbo stažo, išėjimo iš darbo į kitą darbovietę ar į pensiją paminėjimas. Žmogaus šeiminio gyvenimo ciklo šventės labiau susijusios su jo šeiminiu gyvenimu: darbuotojų gimtadieniai, vedybos, vaiko gimimas, laidotuvės.

- (1) Pateikėjai Sofijoje kalbinti parkuose, parduotuvių centruose. Prisistačiusi kas esu, klausiau, ar sutiktų atsakyti į keletą klausimų, kurie susiję su mano atliekamais tyrimais (trumpai juos nusakiau). Dažnai sutikdavo atsakyti, tačiau ne visi galėjo atsakinėti kita kalba, t. y. norėjo atsakinėti tik bulgariškai, todėl man teko jų atsiprašyti ir netęsti pokalbio. Nemažai jų sakėsi nemokantys nei rusų, nei anglų kalbos, todėl pokalbis neįvyko. Kartais pokalbį nutraukdavo skambutis ar kitas žmogus, kurio laukė pašnekovas, ir respondentas išskubėdavo. Vis dėlto 2016 m. 10 d. d. trukusios mokslinės išvykos metu pavyko apklausti 10 respondentų. Nors tai nėra „reprezentatyvus“ skaičius, ne visuomet kiekybė nulemia kokybę. Šių interviu pagrindu galima išvelgti tam tikrus Sofijos bendradarbių bendrijose švenčiamų švenčių aspektus. Vilniuje lauko tyrimai mano atlikti 2012–2015 m. (33 aprašai); 2013 m. medžiagą rinko LEU Istorijos fakult. studentai Marius Varvuolis ir Haris Simas Petrauskas (apklausta 20 vilniečių).
- (2) Jos pasirinktos savo nuožiūra siekiant apimti ir tradicines kalendorines, gyvenimo ciklo, ir naujas valstybines, išpopuliarintas šventes, tokias kaip Kovo 8-oji, Valentino diena.
- (3) Pasirinktas kriterijus – ar šventė, įvykis yra skirtas pagerbti konkretų asmenį, ar šventė yra bendra didesnei / mažesnei visuomenės daliai. Yra žinoma įvairių švenčių klasifikavimo variantų (plačiau žr. [31]).
- (4) 1975 m. D. Genkinas asmeninėmis (личностные) įvardijo šventes, susijusias su įvykiais, reikšmingais asmeniui, šeimai, žmonių grupei, jas atskirdamas nuo masinių ir vietinių švenčių (pagal [31]).
- (5) Jos atitinka literatūroje vadinamas masines, visuotines (всеобщие), kartu ir valstybines, vietines šventes.

1 pav. Asmeninės šventės

Oficialiosios šventės taip įvardytos dėl jų, viena vertus, priklausymo bendruomenės kalendoriniam (ritualinių metų) ciklui, kita vertus, jos tam tikru metu įvestos ar globojamos oficialiųjų valdžios – tiek religinės, tiek pasaulietinės – organų (6). Jos skirtos visuomenei reikšmingoms datoms, įvykiams pažymėti: įvairios valstybinės šventės ir Kovo 8-oji, Kalėdos ir Naujieji Metai, Užgavėnės, Velykos, Šv. Valentino, Joninės bei įvairūs vardadieniai ir kitos šventės. Su vardo dienomis susijusios šventės gali būti tiek asmeninės, tiek oficialiosios, bet jas priskyriau pastarosioms, nes šventės kilmė – religinė, susijusi su įvairių šventųjų garbinimu.

(6) Dalia Senvaitytė, tyrusi lietuviškų tradicinių švenčių konstravimo (kūrimo, išradimo) procesus, nustatė svarbų religijos ir dominuojančios politinės ideologijos [19], kurias, kaip žinia, palaiko atitinkamos institucijos, taip pat mokslo ir kultūros institucijų bei visuomenės grupių ir organizacijų vaidmenį [18].

2 pav. Oficialiosios šventės

Asmeninių švenčių šventimas daro kolektyvą jautresnį kiekvieno individo atžvilgiu, jį pagerbiant, pamaloninant, todėl ryšiai tampa panašūs į šeimos, o oficialiosios šventės stiprina kolektyvinio tapatumo jausmą, ugdo bendruomeniškumą. Tiek oficialiosios, tiek asmeninės šventės gali būti organizuojamos formaliai ir neformaliai, bet abiem atvejais darbuotojai gali neformaliai pabendrauti, užmegzti glaudesnius tarpusavio ryšius.

DARBO KOLEKTYVŲ ĮTRAUKIMAS Į ASMENIŲ ŠVENČIŲ PAMINĖJIMĄ SOVIETMEČIU

Sovietmečiu visos organizacijos privalėjo laikytis komunistų partijos nurodymų, todėl per organizacijas buvo ne tik diegiamos tokios naujos apeigos kaip profesinio atestato gavimo, priėmimo į darbą ir kitų progų pažymėjimo su mokslo draugais ar darbo kolektyvu, bet ir stengiamasi reaguoti į darbuotojų šeiminius įvykius: vedybas, vaiko vardynas, laidotuves. Tikėtasi, jog švenčiant viešojo darbo / mokslo kolektyvo (ne tik uždaroje šeimos) aplinkoje, išlaikant šventės struktūrą ir pakeičiant vienus simbolinius

veiksmus kitais, nesusietais su bažnyčios apeigomis (plačiau žr. [27]), galima žmogaus elgseną pakreipti tinkama linkme, t. y. atitolinti nuo bažnytinių apeigų ir greičiau įpratinti prie naujųjų. Iš Respublikinio kultūros ir švietimo darbo mokslinio metodinio kabineto (7), propagavusio ir kūrusio naujas šventes, parengtų knygelių [2; 4; 5; 13] ir leidinio *Civilinės apeigos* [3; 6–9] matyti, kaip kolektyvai buvo skatinami įsitraukti į darbuotojų asmenines šventes. Antai gimus vaikui ir jį užregistravus civilinės metrikacijos skyriuje, su tėvais numatomos vardynos: „dvi savaitės iki vardynų civilinės metrikacijos skyrius <...> siunčia į tėvų darbovietes pranešimą-kvietimą dalyvauti vardynose ir pasveikinti tėvus, metrikacijos skyriuje iškabinamas skelbimas apie įvyksiančias vardynas, kad su juo galėtų susipažinti visuomenė“ [6, 9]. Taip pat skatinama elgtis ir vedybų proga [4, 18–19], be to, visuomeninės organizacijos ragintos organizuoti sutuoktūvių jubiliejus, apie kurių iškilmes „pranešama jubiliatų darbovietėms, ūkių vadovams, visuomeninėms organizacijoms, apeigų dalyviams“ [8, 31]. Beje, šie jubiliejai sovietmečiu sėkmingai prigijo, buvo populiarūs. Ypač daug dėmesio minėtame leidinyje skirta laidotuvėms, mirusiųjų pagerbimui. Jose darboviečių vieta buvo reikšminga: „Civilinėmis laidotuvėmis rūpinasi visuomenės organizacijos, ūkių, įmonių, įstaigų kolektyvai, kurių narys buvo velionis. Laidotuvėmis rūpinasi ir mirusiojo šeimos darbo kolektyvai. Mirus žmogui, organizacijos atstovai aplanko jo artimuosius, ne tik žodžiu pareiškia užuojautą, bet ir pasiūlo paslaugas laidotuvėms organizuoti“ [9, 61]. Minėtame leidinyje pamokoma, kad ne tik pasižymėję žmonės turi būti viešai pagerbiami, prisimenami: „Kuklų pėdsaką gyvenime palikęs žmogaus atminimą pagerbia bendradarbiai bei draugai. Ir mūsų dienomis mirties metinės yra šeimos iškilmės, tačiau bendradarbiai, draugai neturėtų likti nuošalyje.

Darbo kolektyvas, visuomeninės organizacijos, laidotuvių komisijos nariai rūpinasi ir padeda artimiesiems sutvarkyti ir prižiūrėti mirusiojo kapą. <...> apie gedulingą sukaktį darbo kolektyvui primena raudonajame kampelyje, klubo salėje pakabinant mirusiojo portretą“ [9, 74].

Paminėtina, jog sovietmečiu daug dėmesio skirta amžiaus grupių laisvalaikio organizavimui, joms skirtų švenčių propagavimui, mėginta įvesti iniciacijų (8) šventes, progas (vienos amžiaus grupės perėjimo į kitą: vaikystė, pirmo paso įteikimas, išlydėjimas į armiją, į pensiją), jau nekalbant apie darbininkiškų švenčių puoselėjimą ir profesinių dienų įsteigimą. Nors šioms naujoms šventėms buvo skiriama daugiausia dėmesio (9) ir jas sovietmečiu buvo privaloma paminėti, tik dalis jų prigijo darbovietėse neformalioje aplinkoje (taip pat perimtos ir žlugus sovietmečiui).

Taigi sovietmečiu buvo intensyviai propaguojamos bei privalomai švenčiamos naujosios valstybinės politinės šventės, o senosios šeimos ir ritualinių metų apeigos keičiamos naujomis, taip pat siekta, kad proginiai susijimai nevyktų tik siaurame šeimos rate. Galima sakyti, jog miesto sąlygomis mėginta pritaikyti kaimo gyventojams būdingą paprotį dalyvauti tam tikruose šeimos švenčių (vestuvių, vardynų, laidotuvių)

(7) Vilniuje veikė Respublikinis kultūros ir švietimo darbo mokslinis metodinis kabinetas, kuris leido įvairias metodines priemones naujų švenčių renginiams. Tokius renginius kuravo, organizavo, rengė bukletus ir pan. įvairių rajonų Respublikos liaudies tradicijų tarybos.

(8) Knygoje vadinama „iniciatyvinės“, matyt, netinkamas vertimas iš anglų k. *iniciations*.

(9) Remiantis Irenos Adomavičienės ir Valerijos Mamėnienės sudarytos literatūros rodyklės skyriaus „Šventės, tradicijos, papročiai ir apeigos“ duomenimis [1], didžioji straipsnių, leidinių dalis buvo skirta naujosioms apeigoms pristatyti, aptarti, jas propaguoti, t. y. sovietmečiu iki 1985 m. buvo paskelbta 10 kartų daugiau straipsnių apie naujasias šventes nei apie senąsias.

epizoduose – bendradarbiai taip pat skatinami dalyvauti tokiose šventėse. Viena vertus, tai buvo viena iš miestiečių bendruomenės kūrimo prielaidų, kita vertus, darbuotojų sekimas – ar jie nesilaiko „buržuazinių prietarų“, neatlieka bažnytinių apeigų ir panašiai.

Bulgarijoje, valdant komunistų partijai, taip pat daug dėmesio skirta švenčių kultūros modifikavimui ir valdymui. Kaip savo straipsnyje teigia D. Ivanova, trumpai apibūdindama to meto situaciją, žmonės labiau mėgo Naujųjų metų, „Babinden“, Šv. Georgijaus dienos šventinių paminėjimą nei privalomas manifestacijas ir iškilmingus susirinkimus. Dar buvo švenčiama Kovo 8-oji, Gegužės 1-oji, taip pat dalykiniai pietūs bei atsitiktinės pramogos, susijusios su asmeninėmis šventėmis, tokiomis kaip gimtadieniai, vardadieniai, pensija [10, 335]. Nors autorė neakcentuoja, kokios šventės švęstos su bendradarbiais, o kokios šeimose, iš mano atlikto tyrimo ryškėja, jog su bendradarbiais buvo švenčiamos viešosios privalomos šventės ir dauguma išvardytų progų.

ASMENINĖS ŠVENTĖS: DARBINIO IR ŠEIMINIO GYVENIMO CIKLŲ PAMINĖJIMAI

Iš asmeninių švenčių būtent darbinio gyvenimo ciklo apeigos yra tiesiogiai susijusios su organizacijos formaliąja kultūra. Tačiau nepaisant sovietmečio ideologų pastangų, tyrimo metu išryškėjo, jog tiek vyresni vilniečiai, tiek Sofijos gyventojai sunkiau prisimindavo darbinio gyvenimo ciklo apeigas: sveikinimus priėmimo į darbą proga (taip pat pirmosios algos proga) ar pažymint savo darbinį stažą; dauguma užsiminė, jog dažniausiai buvo formaliai pagerbiami vadinamieji darbo pirmūnai ir veteranai.

Pagal respondentų vilniečių ir Sofijos gyventojų liudijimus galime teigti, jog darbinio gyvenimo ciklo progas dažniau paminėdavo pasyviai (10), kai darbuotojas užsimindavo, jog gavo pirmą algą, dirba apvalų metų skaičių darbovietėje. Dėl jo kolegos pasidžiaugia, pasveikina žodžiu, o kartais pats darbuotojas inicijuoja pasisėdėjimą prie kavos puodelio šia proga. Panašiai elgiamasi ir nutraukus darbo sutartį, nors kartais atsisveikinama iškilmingai. Taigi šie darbinio gyvenimo ciklo etapai lieka fragmentiški ir neišskirtiniai apklaustųjų atmintyje. Tačiau dabartinėse organizacijose, kuriose intensyviai palaikoma formalioji vadybos kultūra, pažymimas darbuotojų lojalumas: išdirbusiems 5, 10 metų darbuotojams pareiškiamos padėkos, įteikiami simboliniai suvenyrai, kitos organizacijos suteikia draudimo sutartis ar pan. Kartu vyrauja neformalus pasyvus kolegos darbinį progų paminėjimas. Pasak bulgarės (gim. 1990 m.), gavusi pirmą algą „nuperki bendradarbiams šokolado, traškučių ar pan. ir pavaišini“. Iš visų darbinio gyvenimo ciklo progų geriausiai prisimintas iškilmingas darbuotojo išleidimas į pensiją. Būtent išėjimas į pensiją tiek Vilniuje, tiek Sofijoje, atsižvelgiant į darbuotojo norą, dažniausiai švenčiamas formaliai – tuomet viską organizuoja darbovietė arba neformaliai, kai kaltininkas surengia iškilmes restorane. Bendradarbiai paprastai dovanuoja solidžias dovanas: telefonus, laikrodžius, juvelyrikos dirbinius, servizus, suvenyrus ar paveikslus. Pastaruoju laiku tarp vilniečių paplito kuklus, neformalus darbuotojo išleidimas į pensiją, kai šis surengia mažas vaišes – saldainiai, tortas, kava, jam teikiama dovana atminimui.

Šeiminio gyvenimo ciklo su bendradarbiais paminėjimas tiek formaliai, tiek neformaliai Lietuvoje buvo ypač populiarus sovietmečiu. Kaip jau minėta, sovietmečiu stengtasi darbo kolektyvą integruoti į bendradarbių asmenines šventes. Ir dabar vilniečiai bendradarbiai dažniausiai sveikina kolegas: su gimtadieniu (ypač jubiliejaus proga), gimus vaikui ir vedybų progomis. Ypač populiarūs darbo kolektyvuose gimtadieniai. Anot Žilvyčio Šaknio,

(10) Pasyvus paminėjimas, kai kaltininkas pasveikinamas žodžiu, paspaudžiama ranka arba elektroniniu paštu, atviruku, kartais kaltininkas pavaišina kolegas ta proga šokoladu, saldainiais.

kartu su vardadieniais tyrusio gimtadienio atsiradimo Lietuvoje aplinkybės, jie plito nuo XX a. 6-ojo dešimtmečio kaip natūralus modernizacijos padarinys. Jis pabrėžė, jog kultūros institucijos, atskiri tyrėjai skatino, propagavo švęsti vardo dienas, tačiau visuomenėje, ypač tarp jaunimo, plito gimtadienių šventimas [25]. Nors ši moderni šventė XX a. buvo populiari visoje Europoje ir už jos ribų įvairiuose visuomenės sluoksniuose, būtent sovietmečiu Lietuvoje ji išpopuliarėjo ir tarp bendradarbių. Turint minty, jog katalikiškos šventės sovietmečiu buvo netoleruojamos, tam tikrų socialinių grupių, karjeros žmonės bijojo jas švęsti ar afišuoti jas švenčiantys, todėl patogiausia buvo viešai su draugais, kolegomis ir kitais, su kuriais norėta palaikyti ar užmegzti glaudesnius ryšius (11), švęsti „neutralias“ šventes. Tam ypač tiko gimtadieniai. Kalbant apie gimtadienio šventimo pokyčius, paminėtinos dovanos. Jei dar sovietmečiu ir iki XX a. pab. vilniečiai rinkdavo pinigus dovanai, kurias dažnai sudarė įvairūs „deficitiniai“ daiktai, buitiniai daiktai, papuošalai, knygos, tai nepriklausomybės laikais dovanos paprasto gimtadienio proga tampa retesnės – vietoje jų bendradarbiai surengia užstalę kaltininkui ar pavaišina pietumis kavinėje.

Vedybų proga bendradarbiai sveikindavo jaunuosius prie santuokų rūmų arba grįžusius po vestuvių darbovietėje, kai jaunasis ar jaunoji atnešdavo lauktuvių iš puotos. Mirus bendradarbiui ar jo artimam šeimos nariui visuomet buvo ir yra pareiškama užuojauta iš darbovietės – tiek administracija suteikia materialinę pagalbą, tiek kolegos skiria pinigų gedinčiajam ir ateina į šermenis ar laidotuves. Šiek tiek keičiasi šių visų progų šventimas ir pagerbimo būdai, tačiau išlieka įprasta jas pažymėti.

Nors Sofijoje didesnė tyrimo rezultatų dalis atskleidė labai panašią situaciją kaip Vilniuje, išryškėjo ir kitokia patirtis. Savo interviu Sofijoje pradėdavau klausimu, ar švenčiate gimtadienius su bendradarbiais? Visų atsakymas buvo teigiamas, tad tolesnis pokalbis mezgėsi emociškai pakiliu tonu. Paaiškėjo, jog, kaip ir Vilniuje, gimtadienis buvo ir yra labiausiai švenčiama asmeninė (šeiminio gyvenimo ciklo) proga su bendradarbiais. Bulgarai ir dabar, ypač mažesnėse organizacijose, dažnai renka pinigus ir perka dovaną. Dovanos perkamos priklausomai nuo to, ko tam žmogui reikia – tai žino artimiau bendraujantieji, arba pasiklausoma kaltininko, ko jis norėtų. Jei nežino, duoda pinigų: „nereikia pirkti to, ko žmogui nereikės“. Dažnai perkami namų apyvokos reikmenys, apranga (mot., gim. 1960), juvelyrikos gaminiai, knyga, suvenyras, kartais ikona; jubiliejams tinkamesnė didesnė dovana, pvz., laikrodis. Kismet galimas kitas „scenarijus“, pvz., einama į kino teatrą pasižiūrėti gerą filmą, ten valgoma, bendraujama. Dabar didesnėje organizacijoje paprastai nerenka pinigų dovanoms, kartais gimtadienis paminimas pasyviai: pats kaltininkas, jei nori, atsineša traškučių, šokolado ir pavaišina ta proga kolegas savo kabinete (mot., gim. 1990). Tik viena pateikė paminėjo, jog jų kolektyve neįprasta švęsti gimtadienių – bendradarbiai susitinka retai, susirenkama tik tuomet, kai kažkas nori švęsti savo jubiliejų (mot., gim. 1953).

Kiek netikėta buvo respondentų Sofijoje reakcija į klausimus apie laidotuves, iš dalies ir apie vestuves. Pateiksime keletą pavyzdžių. Antai jauną respondentę klausimas apie vestuves suglumino – ji nesusiejo bendradarbių su tokia asmeniška švente kaip vestuvės, todėl dar kartą pasidomėjo, koks čia atliekamas tyrimas. Kiti numojo ranka – jų manymu, dabar retai kas tuokiasi. Vyresni respondentai pasakojo, jog anksčiau vestuvių proga

(11) Ypač svarbią gimtadienių vietą sovietmečiu ir paskutinį XX a. dešimtmetį rusų gyvenime (tirta Peterburgo mokytojų bendruomenė) nagrinėjusi suomių mokslininkė Ana Marija Salmi atskleidė, kaip per gimtadienius buvo palaikomi, užmegzami nauji socialiniai ryšiai, kokį vaidmenį šiame procese atliko pasitikėjimas [17].

dažniausiai sveikindavo tik patys artimiausi bendradarbiai, jei juos pakviečia į vestuves (būna, jog kviečia visą kolektyvą, bet ne visi dalyvauja), tuomet renka pinigus nuo viso kolektyvo bendrai dovanai: „Žmonės mėgsta bendrauti, mėgsta švęsti“ (mot., gim. 1965). Dabar įprasta elgtis pagal jaunųjų iniciatyvą: jei po vestuvių jaunieji atsineša torto, saldainių, t. y. rengia užstalę darbe, tuomet bendradarbiai renka pinigus didesnei dovanai nupirkti, tačiau jei jaunieji nevaišina – tai ir dovanos nebūna (mot., gim. 1990). Taigi asmeninio gyvenimo įvykių paminėjimas paliekamas privačiai jaunųjų iniciatyvai.

Vilniečiai vestuvių proga (nors jau seniai nėra siunčiami pranešimai-kvietimai iš civilinės metrikacijos biurų) ir dabar stengiasi pasveikinti kolegas prie civilinės metrikacijos biuro ar bažnyčios, o kartais vedusįjį / ištekėjusiąją, grįžusį po vestuvių į darbą, sveikina ir visi vaišini darbovietėje. Dabar jaunimas mažiau sureikšmina vedybas (gal kiek rečiau tuokiasi), todėl grįžusysis po vestuvių su bendradarbiais pasidalija įspūdžiais, pasižiūri nuotraukas iš pokylio – taip paminima ši proga. Kartais bendradarbiai pasyviai pamini ir vaiko gimimą. Anksčiau šis įvykis būdavo pažymimas aplankant gimdyvę namuose, susitarus su ja iš anksto. Eidavo keletas bendradarbių, dažniausiai tik moterys, artimiau bendravusios, bet dovana būdavo teikiama nuo kolektyvo.

Sofijoje vaiko gimimo proga ne visur ir ne visuomet buvo paminima bendradarbių: gimus vaikui tik artimesni kolegos eidavo lankyti motinos po 40 dienų: paprastai „tik moterys matydavo vaiką, kiti iki metų jo nematydavo“ (mot., gim. 1957). Tačiau skirtingai nei Vilniuje, Sofijoje yra įprasta, kad po gimdymo vyras į kūdikio sulaukusios moters darbovietę nuneša šokolado ar saldainių dėžutę ir vyno. Šios vaišės vadinamos „už vaiko sveikatą“. Tuomet bendradarbiai nuo kolektyvo perduoda dovanas vaikui. Pasitaiko, jog išlydint būsimą motiną į dekretą su bendradarbiais rengiama užstalė, jai įteikiamos dovanos.

Jau minėta, kad daugumą bulgarų nustebino klausimas apie laidotuves. Visi apklaustieji patvirtino, jog bendradarbiai neina į kolegos ar jo artimųjų laidotuves, nebent asmeniškai artimai bendraujantys, žinantys apie tokį įvykį. Pastebėjau, jog ši tema yra labai jautri. Tai atskleidė reakcija vienos respondentės, kuri labai susierzino užgirdusi klausimą ir paskubėjo nutraukti interviu, sakydama: „viskas, aš skubu“, o kildama nuo suoliuko mestelėjo: „tu išeini iš darbo [laidotuvėms], turi pats viską daryti. Jie sako: „kaip gaila, kad taip atsitiko“, ir – viskas. Liūdesys tavo. Viskas“ (mot., gim. 1960). Sunku paaiškinti, ar tai susiję su informacijos sklaidos problema, ar nesikišimo į privačią šeimos erdvę kultūrinės politikos išdava. Viena Sofijos respondentė susimąstė, jog sudėtinga sužinoti apie buvusio bendradarbio mirtį: „žinau, kad pas jus ir kitur yra skelbiami nekrologai laikraščiuose, tuomet gali visi sužinoti, o pas mus nėra tokios tradicijos“ (mot., gim. 1957). Interviu ir stebėjimas mieste rodo, jog apie žmogaus mirtį galima sužinoti iš popieriaus lapo, pritvirtinto ant velionio namų durų ar vartų, ant medžio prie įėjimo į sodybą, kuriame nurodoma, kad sukanka pusė ar metai nuo šio asmens mirties, prašoma pasimelsti už jį, paminėti (3, 4 pav.). Vadinasi, apie mirusįjį viešai gali sužinoti tik toje vietoje gyvenantys ir atsitikinai pro tą vietą praeinantys žmonės.

Vilniečių lauko tyrimo duomenys rodo, jog nebuvo nei vieno liudijimo, paneigiančio dalyvavimą bendradarbių laidojimo apeigose. Mirus bendradarbiui ar jo artimam šeimos nariui, sovietmečiu ne tik buvo pranešama darbovietai, ši paremdavo finansiškai, darbovietės atstovai ir dabar aplanko šarvojimo ar laidojimo metu gedinčiuosius, atneša gėlių, vainiką ar pan., dažnai bendradarbiai (kurie nori prisidėti) paaukoja pinigų, kuriuos įteikia artimiesiems kaip paramą.

3–4 pav. Informacija apie mirusį žmogų Bulgarijoje

Taigi Sofijoje vedybos, vaiko gimimas bendradarbių yra pažymimas, jei tam rodo iniciatyvą šių progų kaltininkai, laidotuvių atveju mirusiojo šeimą pagerbia tik patys artimiausi kolegos, jei sužino apie netektį.

OFICIALIOSIOS ŠVENTĖS SU BENDRADARBIAIS

Perėję prie oficialiųjų švenčių šventimo, pirmiausia aptarsime vardadienius, kurie, kaip minėjau, iš dalies yra asmeninė, iš dalies – oficiali šventė. Vilniečiai vardo dienų nešvenčia taip dažnai kaip gimtadienių: tik maždaug pusė apklaustųjų tvirtino, jog švenčia kai kuriuos (krikščioniškus, dažnesnius ar viršininų) vardadienius. Sofijoje visi apklausti respondentai tvirtino, jog su bendradarbiais švenčia vardadienius, taip pat dažniau minimi su bažnytinėmis šventėmis susieti vardadieniai. Respondentai paminėjo šiuos vardadienius: Šv. Ivano, Vasilijaus (sausio 1 d.), Yoano (sausio 7 d.), Dimitrovden (Šv. Demetrijaus diena – spalio 26 d.), Petkos, Petko (Petkovden – spalio 14 d.), Atano, Atanaskos (Atanasovden – sausio 18 d.), Jekaterinos, Katios (Šv. Jekaterina – lapkričio 24 d.), Tatjanos (Šv. Tatjana – sausio 12 d.), Nadieždos (Šv. Sofija, kartu tai ir Sofijos miesto diena – rugsėjo 17 d.). Įdomu, jog Bulgarijoje švenčiama Šv. Georgijaus diena, kurią D. Ivanova minėtame straipsnyje įvardijo kaip išlikusią populiarią šventę visuomenėje. Deja, respondentų interviu ji nebuvo paminėta nei kaip vardo diena, nei tarp kitų su bendradarbiais minimų švenčių.

Tiesa, respondentai Sofijoje neišskyrė, ką labiau švenčia – gimtadienius ar vardadienius, jie net supainiodavo gimtadienį su vardadieniu, nes juos šventė vienodai: vaišinosi vynu, kava, pyragu ar tortu; be dovanojamų gėlių, parfumerijos ar mažos dovanėlės, čia paminėjo ir atvirukus. „Jei su vyrais dirbi, tortas nelabai tinka. Reikia sumuštinis ir vyno neštis. Seniau labiau šventė, nors buvo neturtingesni“, – pastebėjo respondentė (mot., gim. 1957). 1953 m. gimusios respondentės teigimu, Valentino dienos anksčiau nežinojo, o dabar jaunimas švenčia, bet kita jauna respondentė pabrėžė, jog „darbe nešvenčiame Valentino dienos. Tai daugiau tokia šventė, kurią šventi su savo pora“. Taigi, mano lauko

tyrimų duomenimis, Sofijoje puikiai žinomos tiek nauja Šv. Valentino, tiek bulgarų sena didelė šventė Šv. Georgijaus dienos nėra švenčiamos su bendradarbiais, tačiau galima daryti prielaidą, jog gali būti švenčiamos tuomet, jei kolektyve yra darbuotojas vardu Georgijus, Valentinas, analogiškai kaip vilniečių Joninės, kurios kartais švenčiamos su bendradarbiais, jei kolektyve yra Jonas ar Janina. Valentino diena vilniečių kartais pažymima spontaniškai, naujos šventės statusas bendradarbių bendrijose dar nenusistovėjęs – kartais sveikinamos moterys, kartais – vienas kitą dirbantys viename kabinete arba sveikina bendradarbių Valentina su vardo diena.

Oficialiųjų valstybines nepriklausomybės ir kitiems svarbiems įvykiams pažymėti skirtas šventes su bendradarbiais minėti nepopuliaru, nors kiekvienoje šalyje jos yra reikšmingos. Lauko tyrimo metu kai kurie vilniečiai sakė, jog šios šventės yra išieginė diena, todėl jų su bendradarbiais nepamini. Tam, matyt, įtakos turi ir politinis kontekstas, patriotinis auklėjimas. Tenka prisiminti D. Senvaitytės atliktą tyrimą, kur ji, remdamasi studentų apklausos duomenimis, pažymėjo, jog lietuviai mažiau sureiškina valstybines šventes nei bulgarai [20, 484–485]. Reikia turėti minty, jog šie duomenys išreiškia to meto, t. y. 2010 m., kai Bulgarija neseniai (2007 m.) buvo įstojusi į Europos sąjungą, studentų požiūrį, pojūčius ir kartu atspindi jų kolektyvinį tapatumą, kuris, kaip teigė minėto straipsnio autorė, yra „kintantis socialinis kultūrinis konstruktas, priklausantis nuo transakcijų su „kitų“ tapatumų žmonėmis“ [20, 477]. Visgi reikia pažymėti, jog sovietmečiu Lietuvoje oficialiame kalendoriuje neliko tautinių švenčių, o Bulgarijoje ir sovietmečiu buvo švenčiamos tokios tautinės šventės kaip Šventųjų Brolių Šv. Kirilo ir Šv. Metodijaus diena (gegužės 24 d.) (12), Susivienijimo diena (rugsėjo 6 d.). Jei darysime prielaidą, jog valstybinės dienos neminimos su bendradarbiais dėl laisvadienio, tuomet galima paaiškinti ir Užgavėnių nepaminėjimo su bendradarbiais Sofijoje atvejį, mat, jie Užgavėnės švenčia sekmadienį.

Tačiau yra oficialių švenčių, progų, kurios visuomet arba dažnai paminimos su bendradarbiais abiejose šalyse, tai – Kalėdos ir Naujieji metai, Velykos, Kovo 8-oji, profesinės dienos.

Vilniečiai, ypač vyresnieji, gerai prisiminė profesines dienas, kurias ir dabar dažniausiai pamini formaliai (organizuojama vadovybės iniciatyva); kai kurių profesijų atstovai mėgsta jas švęsti ir neformaliai [26; 27]. Sofijoje apklausti vyresnieji žinojo apie jas, prisiminė, jog buvo ir yra kai kurios švenčiamos formaliai nacionaliniu lygiu, tačiau neformaliai jos rečiau pažymimos. Iš apklaustų aštuonių skirtingų profesijų respondentų trys sakėsi švenčiantys profesines dienas. Kalbinta dėstytoja teigė, jog jų kolektyve buvo neformaliai švenčiama mokslininko diena: „labai gera tai buvo diena, kai mes galėjom vienas kitą pamatyti, susėsti už stalo ir pakalbėti su kolegomis. Mes, bulgarai, turime tokį pasakymą: kai mes darbe dirbame – šventei, kai švenčiame – tai darbui. Mes pasipuošę, mes linksmi. Retai kartu matomės, tai mums buvo šventė“ (mot., gim. 1953). Kita respondentų įvardyta profesinė diena – statybininkų Dimitrovo diena, kuri, pasak jų, buvo švenčiama oficialiai: „renkamės į salę ir švenčiam, geriausiai sveikina“ (mot., gim. 1950); seniau ją kartais organizuodavo profsąjungos, o dabar ši diena pagal pravoslavų kalendorių yra minima ir bažnyčioje.

Kalbindama mokytoją tikėjausi, jog ji tikrai papasakos apie tai, kaip jie švenčia tarptautinę mokytojo dieną, tačiau ji tik linktelėjo, jog yra tokia diena: „mes

(12) „Šventųjų Brolių Šv. Kirilo ir Šv. Metodijaus diena“ nuo 1968 m. gegužės 25 d. švęsta kaip „Bulgarijos švietimo, kultūros ir slavų abėcėlės diena“ (slavų rašto).

švenčiame lapkričio 1-ąją – Bulgarijos nacionalinio atgimimo lyderių dieną, kurie labai reikšmingi Bulgarijos kultūrai, ir gegužės 24 dieną, kai Rytų Bažnyčia mini Šventųjų Kirilo (Konstantino) ir Metodijaus dieną, kuri buvo privaloma mokyklose“ (mot., gim. 1960). Taigi kalbinti bulgarai žino šias ir kitas profesines dienas, tačiau ne visi jas švenčia kartu su kolegomis.

Kovo 8-ąją, Naujuosius metus, Velykas švenčia su bendradarbiais panašiai tiek vilniečiai, tiek Sofijos gyventojai. Vilniečiai, ypač vyresnieji, teigė, jog Kovo 8-osios šventė sumenkusi, palyginti su sovietmečiu, kai ji buvo išieginė diena, dabar dažnai apsiribojama gėlių dovanojimu, kartais pasivašinėjama kava. Sofijoje taip pat vyresnieji prisiminė, kad anksčiau visi šventė, nors ir neturėjo išieginės dienos ta proga, visi vyrai moterims dovanuoja gėlių, kurias anksčiau pirko profsąjungos, buvo šventė, moterys atėdavo pasipuošusios: „Dabar sako – o aš dabar emancipuota – aš kasdien moteris, ne tik kartą metuose... Bet vis dėlto joms liūdna, kad neturi tokios šventės“ (mot., gim. 1953). Sofijoje ir dabar sveikina moteris su Kovo 8-ąja (vyr., gim. 1951): dovanuoja narcizus ir mažas baltas gėles (pakalnutės) (mot. gim. 1966). Šią dieną bulgarai, kaip ir vilniečiai, sveikino ir motinas.

Vilniuje ir Sofijoje tiek seniau, sovietmečiu, tiek dabar priklausomai nuo darbovietės, kolektyvo dydžio Naujųjų metų proga įmonės užsako restoraną, klubą, o mažesnių įstaigų darbuotojai restoraną užsisako patys už savo lėšas. Švenčiama dar prieš Kalėdas: pasipuošę šoka, žaidžia žaidimus ar kas numatyta pagal programą. Savo darbovietėje atskiros bendrijos pasidarydavo šventę: atsinešdavo maisto, gėrimų. Panašiai ir dabar: „jei 10–20 žmonių, jie gali eiti į restoraną, gali kažką organizuoti ofise, gali eiti į žaidimų centrus dideliuose prekybos centruose; jei kompanija per 50 žmonių, jie gali užsisakyti disko ar naktinį klubą ir ten kažką susiorganizuoti. Būna loterija, smulkios dovanėlės“ (mot., gim. 1990). Tačiau yra įstaigų, kuriose Naujųjų metų proginiai vakarėliai neorganizuojami.

Velykų proga po šventės atėję į darbą vilniečiai dažnai atsineša dažytų kiaušinių, bulgarai taip pat į darbą atsineša raudonus kiaušinius ir tarpusavy mainosi, dar kiti juos ir *kulič*, *kuzinak* [specialią duoną] „valgo, geria kavą“ (mot., gim. 1966).

Paklausti, ką dar švenčia su bendradarbiais, respondentai paminėjo Gegužės 1-ąją ir Bulgarijos susivienijimo dieną, tačiau dauguma prisiminė labai smagią šventę Martenitsą (mot., gim. 1965), labai unikalią ir visų mėgstamą; kaip pabrėžė ne vienas respondentas, „labai gera šventė – ją mėgsta ir jaunas, ir senas“. Respondentų akys nušvisdavo, kai pradėdavo apie ją pasakoti. Kiekvienas pasiima martenitsą (perkama daug martenitsų) ir keičiasi su šalia esančiais savo kolegomis: „Ukačivajem martenitsų“ (mot., gim. 1950). Šią martenitsą reikia užrišti ant medžių – tokia tradicija. Žmonės tiki, kad tai suteiks sveikatos: „Reikia susukti tokią balto ir raudono siūlo (baltas – sveikata, raudona – ilgamžiškumas) juostelę. Tu gali nešioti tokią martenitsą kol pirmą kartą pamatysi gandrą ar kregždutę, tada nusiriši ir užriši ją ant vaismedžio, kad būtų sveikatos, priaugio. Jei nieko nepamatei, nei gandro, nei kregždutės, tada turi 22 d., kai prasideda pavasaris, nusiimti ir po akmeniui palikti – derliui, toks simbolis“ (mot., gim. 1960).

Kita respondentė tikino, jog senovėje šias martenitsas rišdavo tik jaunoms merginoms ir jaunikiams galvijams. „Dabar visiems, ir vyrams, duodame. Visiems perka, kabina ir labai maloniai jaučiamės, kaip eglutės apkabinėtos. Užstalės nerengiam“ (mot., gim. 1957).

Kaip matyti, oficialiosios šventės su bendradarbiais ir Sofijoje, ir Vilniuje švenčiamos, pažymimos labai panašiai: profesinės dienos, Naujieji metai organizuojami dažniausiai

formaliai, o Velykos, Kovo 8-oji pažymimos tik neformaliai – po Velykų simboliškai atsi-nešama maisto (lauktuvių), likusio nuo šventinio stalo, o Kovo 8-ąją moterims dovanojamos gėlės. Skirtinga tai, jog Sofijos gyventojai didžiuojasi savo nacionalinėmis šventėmis, pvz., Bulgarijos nacionalinio atgimimo lyderių diena, Šventųjų Kirilo (Konstantino) ir Metodijaus diena, kurios jiems reikšmingesnės nei, pvz., tarptautinė mokytojo diena, ir ypač džiaugiasi savita nacionaline švente *Baba Marta* (Martenitsa), išskirtinai populiaria Bulgarijoje ir tarp bendradarbių.

IŠVADOS

Tyrimas atskleidė, jog postsovietinių sostinių miesto kultūroje vyko labai panašūs procesai. Tiriant bendradarbių laisvalaikį, išryškėjo bendros daugelio švenčių šventimo tendencijos, ypač darbinio gyvenimo ciklo apeigose ir kai kurių oficialių švenčių (Naujieji metai, Kovo 8-oji, profesinės dienos), kartu susiformavo saviti bendradarbių bendrijų kultūriniai aspektai. Tam įtakos turėjo ir sovietmečiu formuota nauja praktika. Lietuvoje kurtos civilinės apeigos, skatinant jose dalyvauti bendradarbius, buvo integruojamos į miestiečių kultūrą. Buvo siekiama, viena vertus, tradicinės kultūros bendrijų papročius transmisijos būdu perkelti į miesto aplinką bei kurti miesto bendrijas, kita vertus, sudaryti galimybę sovietinei valdžiai netiesiogiai kontroliuoti naujų švenčių įdiegimą šeimos aplinkoje. Bulgarijoje šventės taip pat buvo modifikuojamos, taip pat kontroliuojamas jų šventimas, tačiau, skirtingai nei Lietuvoje, tai nepalietė šeimos švenčių integravimo į bendradarbių bendrijas: Sofijoje labai retai su bendradarbiais susieinama per laidotuves ir iš dalies vedybų proga, o vaiko gimimas dažnai pažymimas „už akių“, t. y. nedalyvaujant motinai su vaiku. Vilniečiai šias progas pažymi (visuomet maždaug nuo XX a. 8-ojo dešimtmečio). Iš oficialių švenčių bulgarai kiek dažniau švenčia vardo dienas ir, skirtingai nei lietuviai, dar sovietmečiu išlaikė tokias nacionalines šventes kaip Bulgarijos švietimo, kultūros ir slavų abėcėlės diena (arba Šventųjų Kirilo (Konstantino) ir Metodijaus diena), minėtą valstybiniu lygmeniu, ir *Baba Marta* – neformaliu, ir tai, matyt, lėmė dabar didesnį oficialiųjų švenčių populiarumą tarp Sofijos bendradarbių nei vilniečių.

Pirmieji šių miestų lyginamieji tyrimai rodo, jog oficiali šalies kultūrinė politika turi įtakos bendradarbių (ir miestiečių apskritai) kultūrinei raiškai – tiesiogiai formaliajai ir iš dalies neformaliajai. Po sovietmečio pasikeitus kultūrinei politikai, kinta švenčių šventimo (progų paminėjimo) intensyvumas ir intencijos, tačiau neformalusis šventimas lieka mažai pakitęs.

Gauta 2017 11 10

Priimta 2018 05 30

Literatūra

- [1] ADOMAVIČIENĖ, Irena; MAMĖNIENĖ, Valerija (Sud.). *Kultūrinis švietimas. Liaudies tradicijos ir civilinės apeigos*. Literatūros rodyklė. Vilnius: LTSR VRB, 1988.
- [2] ČEPIENĖ, I. *Civilinės laidotuvės*. Metodinė medžiaga. Vilnius, 1966.
- [3] ČEPIENĖ, I. Santuokos registravimas. *Civilinės apeigos*. Sudarė R. Giedrienė. Vilnius: Mintis, 1979, p. 18–27.
- [4] ČEPIENĖ, I.; GUDELIS, D. (Parengė). *Sutuoktuvės. Vardynos*. Metodinė medžiaga. Vilnius (be metų).
- [5] ČEPIENĖ, Irena; GIEDRIENĖ, R. (Sud.) *Civilinės apeigos*. Vilnius, 1969.
- [6] ČEPIENĖ, Irena. Gimimo registravimas. *Civilinės apeigos*. Sudarė R. Giedrienė. Vilnius: Mintis, 1979, p. 8–15.

- [7] GIEDRIENĖ, R. Mirusiųjų pagerbimas. *Civilinės apeigos*. Sudarė R. Giedrienė. Vilnius: Mintis, 1979, p. 58–81.
- [8] GIEDRIENĖ, R. Perėjimo į kitą amžiaus grupę apeigos. *Civilinės apeigos*. Sudarė R. Giedrienė. Vilnius: Mintis, 1979, p. 37–55.
- [9] GIEDRIENĖ, R. Sutuoktvių jubiliejai. *Civilinės apeigos*. Sudarė R. Giedrienė. Vilnius: Mintis, 1979, p. 30–35.
- [10] IVANOVA, Diljana. Socialist Legacy and Transformations of Cultural Heritage in the Contemporary Forms of the Bulgarian Diaspora in the USA. *Contested Heritage and Identities in Post-Socialist Bulgaria*. Ed. by A. Luleva, I. Petrova and S. Barlieva. Sofia: Gutenberg Publishing House, 2015, p. 331–358.
- [11] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa. Šeima ir kalendorinės šventės sovietinėje Lietuvoje. *Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos*, 2016, Nr. 16(25), p. 9–34.
- [12] PAUKŠTYTĖ-ŠAKNIENĖ, Rasa; MARDOSA, Jonas; ŠAKNYS, Žilvytis; ŠIDIŠKIENĖ, Irma. *Šventės šiuolaikinėje vilniečių šeimoje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016.
- [13] PETRONYTĖ, R. (Parengė). *Auksinės ir sidabrinės vestuvės*. Metodinė medžiaga. Vilnius, 1966.
- [14] PETROŠIENĖ, Lina. Užgavėnės, arba Žiemos palydų šventė sovietmečiu. *Istorija*, 2014, 93(1), p. 48–68.
- [15] PETROVA, Ivanka. Betriebsfeste in Bulgarien heute. Eine ethnologische Analyse. *Ethnologia Balkanica*, 2001, vol. 5, p. 125–137.
- [16] PETROVA, Ivanka. Cultural and Natural Heritage and Family Business. The Use of Local Resources in the Tourist Context. *Contested Heritage and Identities in Post-Socialist Bulgaria*. Ed. by A. Luleva, I. Petrova and S. Barlieva. Sofia: Gutenberg Publishing House, 2015, p. 259–280.
- [17] SALMI, Anna-Maria. Bonds, Bottles, Blat and Banquets. Birthdays and Networks in Russia. *Ethnologia Europaea*, 2000, T. 30(1), p. 31–44.
- [18] SENVAITYTĖ, Dalia. Lietuviškų tradicinių metinių švenčių kūrimo klausimu. *Lithuanian Journal of Anthropology*, 2014, Nr. 1, p. 77–88.
- [19] SENVAITYTĖ, Dalia. Kai kurie metinių švenčių konstravimo ir aktualizavimo kontekstai Lietuvoje. *Logos*, 2014, spalio – gruodis, 81, p. 137–147.
- [20] SENVAITYTĖ, Dalia. Kolektyvinio bulgarų ir lietuvių tapatumo bruožai: lyginamoji studentų požiūrio analizė. *Lituanistica*, 2011, t. 57, Nr. 4(86), p. 476–487.
- [21] ŠAKNYS, Žilvytis. Šventė Vilniuje: Naujieji metai lietuvių, lenkų ir rusų šeimose. *Lituanistica*, 2014, Nr. 2(96), p. 105–117.
- [22] ŠAKNYS, Žilvytis. Užgavėnės: A Rural and Urban, Religious, Socialist, and Lithuanian Festival of Shrovetide. *Folklore (Electronic Journal of Folklore)*, 2015, t. 60, p. 83–107.
- [23] ŠAKNYS, Žilvytis. Politics and Festivals: Lithuania's Shrove and Midsummer. *Politics, Feast, Festivals*. Eds. G. Barna and I. Povedák. Szeged: Department of Ethnology and Cultural Anthropology, 2014, p. 136–150.
- [24] ŠAKNYS, Žilvytis. Šv. Valentino diena: jaunimo papročių migravimas laike ir erdvėje. *Liaudies kultūra*, 2003, Nr. 1, p. 21–25.
- [25] ŠAKNYS, Žilvytis. Vardadienis ir gimtadienis aukštaičių kultūroje: kartografinis tyrimas. *Gimtasai kraštas. Praeities ir dabarties kultūros metraštis*, 2008, Nr. 1, p. 21–27.
- [26] ŠIDIŠKIENĖ, Irma. Profesinės šventės tyrimų ir medijų lauke. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, 2014, t. 38, p. 225–237.
- [27] ŠIDIŠKIENĖ, Irma. Profesinio tapatumo stiprinimo praktika: vilniečių profesinė diena. *Lituanistica*, 2016, t. 62, Nr. 2(104), p. 145–165.

- [28] ŠIDIŠKIENĖ, Irma. Sąvokų topografavimas bendradarbių laisvalaikio tyrime. *Lituanistica*, 2014, t. 60, Nr. 3(97), p. 212–221.
- [29] ŠIDIŠKIENĖ, Irma. Kovo 8-oji vilniečių šeimose: šventė, dovanos ir vaisės. *Šventės šiuolaikiniame mieste / Festivals in Modern City*. Vilnius, 2013, p. 224–233.
- [30] VAICEKAUSKAS, Arūnas. Persirengėlių kaukės – Balkanai ir Lietuva. *Liaudies kultūra*, 2016, Nr. 1, p. 63–66.
- [31] ЛИТВИНОВА, М. В. Классификация и типология массовых праздников и зрелищ. *Научные ведомости: Серия Философия. Социология. Право*, 2012, № 14 (133), выпуск 21, с. 191–201.

IRMA ŠIDIŠKIENĖ

Celebrations and Occasions in Coworkers' Culture: The Cases of Vilnius (Lithuania) and Sofia (Bulgaria)

Summary

Each organization fosters its own culture that is established, maintained and redeveloped in formal and informal social relations among co-workers; however, these are also influenced by the broader cultural environment in which a given organization exists. The question raised in this article is how the context of urban culture is reflected in the community of colleagues. We suppose that it is during such informal gatherings or during leisure time, when they can communicate more freely, and celebrate or mark various occasions that the social and cultural context of co-workers becomes apparent.

The article aims to compare cultural expressions in co-workers' communities among the inhabitants of Vilnius and Sofia by revealing the place of Soviet-period and current celebrations among co-workers. It also aims to show how an employee experiences his or her personal life cycle in a coworker's environment, including (1) work-related personal events as the first salary, marking the length of service, retirement, and family-related events such as birthdays, weddings, and funerals, and (2) official holidays (public holidays, religious and other calendar feasts, commemorations of important dates, and other celebrations significant for the public).

The study showed that the civil rites created in the Soviet era to promote coworkers' participation were integrated into the culture of the urban people, by (1) transferring traditions of folk communities into the urban environment and in this way developing urban communities, and (2) allowing indirect control of the introduction of new holidays into the family environment. Comparing the expression of the cultural environment in coworkers' gatherings among the inhabitants of Vilnius and those of Sofia, a difference was observed between the co-workers with regard to the family life cycle: in Sofia, coworkers very seldom socialize during funerals and only to some extent on the occasion of weddings, while the birth of a child is often marked *in absentia*, that is with the mother and the child absent. Meanwhile, the coworkers in Vilnius have always celebrated these occasions since the 1970s. As for the official holidays at the state level, Bulgarians, unlike Lithuanians, in Soviet times mentioned May 1 and national celebrations such as the Revival Leaders Day, the Saints Cyril and Methodius Day, and Baba Marta (Martenitsa), an informal one. This is apparently

the reason why currently official celebrations enjoy greater popularity among coworkers in Sofia than among their counterparts in Vilnius.

The first comparative studies of these cities show that a country's official cultural policy influences the cultural expression of coworkers (and citizens in general): formal cultural expression is affected directly, and informal is influenced to some extent. When the end of the Soviet era heralded a new cultural policy, the intensity and intentions of formal holiday celebrations changed, but the character of informal celebrations remained more or less the same.

Keywords: personal celebrations and occasions, official holidays, co-worker's gatherings, urban communities, Sofia, Vilnius